

หมวด ภู ชาติลง อ, เอ ปัจจัย

เมื่อลงแล้ว อ ไม่ปรากฏรูป ปรากฏแต่เสียง อะ
ส่วน เอ ปัจจัย ปรากฏสระ ะ -

หมวด ภู ฐาตุ ลง อ, เอ ปัจจัย

ภู ฐาตุ*	มี, เป็น	ภู+อ+ติ	=ภ ^ว ติ	ย่อมมี, ย่อมเป็น
หุ ฐาตุ*	มี, เป็น	หุ+อ+ติ	=โห ^{ติ} (ลบ อ)	ย่อมมี, ย่อมเป็น
สี ฐาตุ*	นอน	สี+อ+ติ	=เส ^{ติ} , สย ^{ติ}	ย่อมนอน
มร ฐาตุ*	ตาย	มร+อ+ติ	=มร ^{ติ}	ย่อมตาย
ปจ ฐาตุ	หุง	ปจ+อ+ติ	=ปจ ^{ติ}	ย่อมหุง
อิกฺข ฐาตุ	เห็น	อิกฺข+อ+ติ	=อิกฺข ^{ติ}	ย่อมเห็น
ลภ ฐาตุ	ได้	ลภ+อ+ติ	=ลภ ^{ติ}	ย่อมได้
คม ฐาตุ	ถึง, ไป	คม+อ+ติ	=คจฺฉ ^{ติ}	ย่อมถึง, ย่อมไป

ฐาตุที่หมายดอกจัน (*) เป็นอกัมมฐาตุ ฐาตุไม่เรียกหากรรม

ตัวอย่างประโยคภาษาบาลีของธาตุในหมวด ภู ฐาตุ

ภู มี, เป็น : อิมสุมี สํวจุจเร สุพพุฏฐจิกา ภวิสฺสตี.

อ.ฝนดี จักมี ในปีนี้.

หุ มี, เป็น : มาตุ ททยํ นาม มุทุกํ โหตี.

ชื่อ อ.หัวใจ ของมารดา เป็นธรรมชาติอ่อนโยน ย่อมเป็น.

ลี นอน, อยู่ : ฐมฺมปีติ (ปุคฺคโล) สุขํ เสตี.

อ.บุคคล ผู้อิ่มในธรรม ย่อมอยู่ เป็นสุข. (ยืน, เดิน, นั่ง, นอน)

มร ตาย : ทลิตฺโต อหารํ อลภนฺโต มรตี.

อ.คนขี้ใจ ไม่ได้อยู่ ซึ่งอาหาร ย่อมตาย.

- ปจ หุง :อริยสาวกา พุทฺธูปปาทกาเล อุโปสถทิวเสสุ สายมาสํ น ปจนฺติ.
อ.อริยสาวก ท. ย่อมไม่หุง ซึ่งอาหาร(อันบุคคลพึงกินในเวลา)เย็น
ในวันแห่งอุโปสถ ท. ในกาลเป็นที่เกิดขึ้นแห่งพระพุทฺธเจ้า
- อิกฺข เห็น :ภิกฺขุ สํสาเร ภยํ อิกฺขนฺติ.
อ.ภิกษุ ท. ย่อมเห็น ซึ่งภัย ในสังสารวัฏ
- ลภ ได้ :สามาวตี อุเทนสุส รณฺเญ สนฺติกา อคฺคมเหสีภูจฺฉานํ ลภี.
อ.พระนางสามาวตี ได้แล้ว ซึ่งตำแหน่งแห่งอัคคมเหสี จากสำนัก
ของพระราชา พระนามว่าอุเทน.

คม ไป : ฉายา นาม สรรพปฏิพทา หุตฺวา, สรีเร คจฺจนฺเต, **คจฺจติ**,
ติฏฺฐนฺเต, ติฏฺฐติ, นิสีทฺนฺเต, นิสีทติ.

ชื่อ อ.เงา เป็นธรรมชาติเนื่องในสรีระ เป็น, ครั้นเมื่อสรีระ
ไปอยู่, **ย่อมนไป**, ครั้นเมื่อสรีระ หยุดอยู่, ย่อมหยุด, ครั้นเมื่อ
สรีระ นั่งอยู่ ย่อมนั่ง.

หลักเกณฑ์การประกอบกิจการในหมวด ภู ธาตุ (เป็นกัตตุวาก)

หลักเกณฑ์การประกอบกริยาในหมวด ภู ฐาตุ

๑. ลักษณะของธาตุนั้นในหมวด ภู ฐาตุ

๑)ธาตุนั้นเมื่อใช้เป็นกัตตฺวาจก ถ้างกับวิภัตติหมวดวัตตมานา, บัญจมี, ลัตตมี, หิยัตตมีมีการลง อ ปัจจัย ท้ายธาตุที่มีลักษณะดังต่อไปนี้

[๑]เอกสระธาตุที่เป็นสระล้วน ๆ เช่น อิ ฐาตุ (ไป), อุ (ร้อง)

[๒]เอกสระธาตุที่เป็นพยัญชนะผสมกับสระ เช่น ลี (นอน), นี (นำไป), ภิ (กลัว), ภู (เป็น)

[๓]อเนกสระธาตุ เช่น มร (ตาย), ปจ (หุง), กิลม (ลำบาก)

เมื่อลงแล้วคง อ ปัจจัยไว้บ้าง ลบทิ้งบ้าง นอกจากนี้ อ ปัจจัยยังแปลงเป็น เอ ได้เมื่อลงกับธาตุบางตัว เช่น วเทติ, เทติ เป็นต้น

(๒) เมื่อลงกับวิภัตติหมวดปโรกษา, อัชชัตตนี, ภวิสสันติ, กาลาติปัตติ
ต้องลบ อ ปัจจัยทิ้งเสมอ เพราะวิภัตติ ๔ หมวดนี้ต้องลง อิ อาคมหน้า
วิภัตติที่เป็นพยัญชนะเสมอ และบางวิภัตติก็เป็นสระล้วน เช่น อี, อี, อา

(๓) มีการลงนิคคหิตอาคมแน่นอนพร้อม กับ อ ปัจจัยท้ายธาตุหลาย
พยางค์ที่มีสระ อิ เป็นที่สุด [เวลาประกอบกิริยาให้ลง อิ ทิ้งเสมอ] เช่น

ผธิ (ดิ้นรน), กติ (ผ่า), กติ (คร่ำครวญ), มุติ (โกน),
หิธิ (ไป), ภทิ (ดำ), ลมิ (กระโดด), ตุติ (จิก),
ถมิ (คำ), ขมิ (ถอน), ชมิ (โน้ม, น้อม, คู้), ลพิ (หิ้ว, ห้อย)
จุพิ (จวบ), ปีลธิ (ประดับ) [ดูรายละเอียดเพิ่มเติมที่ข้อ ๑๖]

(๔)เมื่อลง อ ปัจจัยหลังเอกสัระธาตุที่เป็นสระ อา มีการลง ย อาคม เช่น ฌายติ (ย่อมคม), สงฺกายติ (ย่อมสวด)

สูตรนี้ปรากฏอยู่ในคัมภีร์นिरुत्तिที่ปนี (หน้า ๓๘๓) ซึ่งกล่าวไว้ว่า
“มหาสุตตินา สเร ปเร อาทนต์มฺหา กฺวจิ ยาคโม”

แปลว่า ให้ลง ย อาคมท้ายอาการันตธาตุ เมื่อมีสระอยู่หลังในบางที่ด้วย มหาสูตร แม้คำอื่น ๆ เช่น คายติ, ฌายติ, ปญฺญายติ ก็มีนัยเช่นเดียวกัน.

คำว่า กฺวจิ บ่งว่าทำได้บ้างในบางธาตุไม่ใช่ทุกตัวจึงควรใช้ด้วยความ ระมัดระวัง มิใช่เมื่อเห็นกริยาที่มีลักษณะเช่นนี้แล้วจะอยู่หมวด ภู ธาตุไป ทั้งหมด สูตรนี้ใช้สำหรับแสดงวิธีการประกอบกริยาของเอกสัระธาตุที่เป็น อา การันต์และเป็นไปได้หลายหมวดธาตุ (เป็นหมวด ภู ก็ได้ หมวด ทิว ก็ได้)

๒.หลักเกณฑ์การประกอบกริยาในหมวด ภู ฐาตุ เป็นกัตตุวาจก

(๑)เอกสระธาตุที่เป็นสระ อุ, อู ให้พฤทธิ์ อุ, อู เป็น โอ ลง อ บัจจยแล้วลบ อ

บัจจยทิ้ง เช่น

-โหติ มาจาก หุ+อ+ติ [หุ-มี, เป็น ไม่มีรูปเป็น หวติ แต่เป็น หุว ได้]

-อนุโภติ มาจาก อนุ+ภุ+อ+ติ ย่อมเสวย

(๒)เอกสระธาตุที่เป็นสระ อุ, อู ให้พฤทธิ์ อุ, อู เป็น โอ แล้วแปลง โอ เป็น ว

ลง อ บัจจยแล้วคงไว้ เช่น

-ภวติ มาจาก ภุ+อ+ติ ย่อมมี, ย่อมเป็น

-อาสวติ มาจาก อา+สุ+อ+ติ ย่อมไหล

-จวติ มาจาก จุ+อ+ติ ย่อมเคลื่อน

(๓) เอกสระธาตุที่เป็นสระ อิ, อี ให้พฤทธิ์ อิ, อี เป็น เอ ลง อ ปัจจัยแล้ว

ลง อ ปัจจัยทั้ง เช่น

-เนติ   มาจาก นี+อ+ติ   ย่อมนำไป

-เสติ   มาจาก สี+อ+ติ   ย่อมนอน

-เชติ   มาจาก ชี+อ+ติ   ย่อมชนะ

(๔) เอกสระธาตุที่เป็นสระ อิ, อี ให้พฤทธิ์ อิ, อี เป็น เอ แล้วแปลง เอ

เป็น ย ลง อ ปัจจัยแล้วคงไว้ เช่น

-นยติ   มาจาก นี+อ+ติ   ย่อมนำไป

-สยติ   มาจาก สี+อ+ติ   ย่อมนอน

-ชยติ   มาจาก ชี+อ+ติ   ย่อมชนะ

(๕) เอกสระธาตุที่เป็นสระ อา เมื่อลง อ ปัจจัยแล้ว ให้ลง ย อาคมได้

บ้าง [ดูคล้าย ย ปัจจัย] เช่น

-ชายติ มาจาก ชา+ย+อ+ติ ย่อมปรากฏ, ย่อมเคี้ยว

-สงครามติ มาจาก ส+คา+ย+อ+ติ ย่อมสวด, ย่อมสงคราม, ย่อมขับร้อง

(๖) เอกสระธาตุหรืออเนกสระธาตุก็ตามที่มีสระ เอ อยู่หลังให้แปลงเป็น

อาย เสมอ ลง อ ปัจจัยแล้วคงไว้ เช่น

-มิลายติ มาจาก มิเล+อ+ติ ย่อมเหี่ยวแห้ง

-ฌายติ มาจาก ฌเ+อ+ติ ย่อมเพ่ง

-ปลายติ มาจาก ปเล+อ+ติ ย่อมหนีไป [บางมติเป็น ปรา+อิ+ติ]

-ทรายติ มาจาก ทเร+อ+ติ ย่อมละลาย

(๗) อเนกสระธาตุที่มีสระต้นธาตุเป็น อุ พยัตน์ อุ ต้นธาตุ เป็น โอ ลง อ

ปัจจัยแล้วคงไว้ เช่น

-โรหติ มาจาก รุท+อ+ติ ย่อมร้องไห้

-อกุโกสติ มาจาก อา+กุส+อ+ติ ย่อมดำ

(๘) อเนกสระธาตุ ที่มีสระต้นธาตุเป็น อิ พยัตน์ อิ ต้นธาตุ เป็น เอ ลง

อ ปัจจัยแล้วคงไว้ เช่น

-เตมติ มาจาก ติม+อ+ติ ย่อมเปื่อยก

-เอตติ มาจาก อิธ+อ+ติ ย่อมถึง, ย่อมประสบ

-เอสติ มาจาก อิธ+อ+ติ ย่อมแสวงหา

(๙) ชาติในหมวด ภู ชาติบางตัว ลง เอ ปัจจัยบ้างก็ได้ (เอ ปัจจัยก็คือ อ ปัจจัยนั่นเองแต่แปลงรูป) เช่น

-วเทติ   มาจาก วท+อ+ติ   ย่อมกล่าว

-เทติ   มาจาก ทา+อ+ติ   ย่อมให้

-วชฺเซติ   มาจาก วท+อ+ติ   ย่อมกล่าว

(๑๐) อเนกสระชาติทุกตัวต้องลบสระที่สุตชาติก่อนลงวิภัตติและปัจจัยเสมอเพื่อให้ลง อ ปัจจัยหรือ อิ อาคมได้ เช่น

-คมฺ+อ+อิ+สุสติ   ลบ อุ ที่ คมฺ   สำเร็จรูปเป็น คมิสุสติ   จักไป

-โอ+คาหฺ+อ+ติ   ลบ อุ ที่ คาหฺ   สำเร็จรูปเป็น โอคาหติ   ย่อมหยั่งลง

-นมฺ+อ+ติ   ลบ อุ ที่ นมฺ   สำเร็จรูปเป็น นมติ   ย่อมไหว

การแปลงรูปของธาตุในหมวด ๘ ธาตุ

ธาตุที่เปลี่ยนรูปไปโดยสิ้นเชิงจากการทำเหวี่ยงธาตุ

คม	ไผ่	แปลงเป็น ชงฺคม	ชงฺคมติ	ย้อมเที่ยวไป (ด้วยปลีแข้ง)
จล	เคลี่ยน	แปลงเป็น จญฺจล	จญฺจลติ	ย้อมไห
ฉล	กิน	แปลงเป็น ชิฉฺจ (ฉ) *	ชิฉฺจติ	ย้อมปรารถนาจะกิน (ฉลติ)
ช	ชนะ	แปลงเป็น ชิฉฺ (ช) *	วิชิฉฺติ	ย้อมปรารถนาจะชนะ (ญ, กิ)
ฐ	ยีน	แปลงเป็น ตินฺฐ	ตินฺฐติ	ย้อมยีน
ติช	ทน	แปลงเป็น ติตฺก (ช) *	ติตฺกขติ	ย้อมอดทน (ญ, จุร)
ท	ให้	แปลงเป็น ทท	ททติ	ย้อมให้
ธ	ทรงไว้	แปลงเป็น ทธ	ทธติ	ย้อมทรงไว้

๓	ทรงไว้	แปลงเป็น ทท	ปีหฺหติ	ย๋อมปิด
			หฺหติ	ย๋อมตั้ง
			นิหฺหติ	ย๋อมฝัง
			ปริหฺหติ	ย๋อมนุงห่ม
			ปหฺหติ	ย๋อมเริ่มตั้ง
			วิหฺหติ	ย๋อมจัดแจง
			สหฺหติ	ย๋อมเชื้อ
			สมหฺหติ	ย๋อมตั้งใจมั่น

ป	ดิม	แปลงเป็น ปิว	ปิวติ	ย่อมดิม
		แปลงเป็น ปิป(ส)*	ปิปาสติ	ย่อมกระหาย
		แปลงเป็น ปิวา(ส)*	ปิวาสติ	ย่อมกระหาย
ม	พิจารณา	แปลงเป็น วิม(ส)*	วิมัสติ	ย่อมพิจารณา
ห	นำไป	แปลงเป็น ชิคิ(ส)*	ชิคิัสติ	ย่อมปรารถนาจะนำไป
ท	ละ	แปลงเป็น ชท, ชห	ชทติ, ชหติ	ย่อมลละ
			วิชหติ	ย่อมลละขาด
หุ	บุชา	แปลงเป็น ชุหุ	เช่น ชุโหติ	ย่อมบุชา

การแปลงรูปของธาตุในหมวด ๘ ธาตุ

๒

ธาตุที่เปลี่ยนรูปไปโดยสิ้นเชิงจากการแปลงธาตุเป็นอย่างอื่น

อาส	อยู่	แปลงเป็น อจุจ	อจุจติ	ย่อมอยู่ (แปลง ส เป็น จุจ)
คม	ไป	แปลงเป็น วมม	วมมติ	ย่อมไป (แปลง ม เป็น จุจ)
		แปลงเป็น คคช	คคชติ	ย่อมไป
		แปลงเป็น คา	อชฌคา	บรรลุแล้ว
			อาคุ	มาแล้ว
ชร	แก่	แปลงเป็น ชีร	ชีรติ	ย่อมคร่ำคร่า
		แปลงเป็น ชียย	ชียยติ	ย่อมทรุดโทรม
		แปลงเป็น ชีย	เช่น ชียติ	ย่อมแก่

ทก	ให้	แปลงเป็น ทชฺช	ทชฺชติ	ย่อมให้
		แปลงเป็น ทํ	ทมุมิ, ทมุม	ย่อมให้
ทิส	เห็น	แปลงเป็น ปสฺส	ปสฺสติ	ย่อมเห็น
		แปลงเป็น ทกฺข	ทกฺขติ	ย่อมเห็น
		แปลงเป็น ทส	อทฺทส	ได้เห็นแล้ว
		แปลงเป็น ทิสฺส	ทสฺสติ	ย่อมปรากฏ
พฐู	กล่าว	แปลงเป็น อาห	อาห	กล่าวแล้ว
มธ	ตาย	แปลงเป็น มียฺย, มีย	มียฺยติ, มียติ	ย่อมตาย

วท	กล่าว	แปลงเป็น วชช	วชชติ	ย่อมกล่าว
สท	นั่ง	แปลงเป็น สัท	นีสัทติ	ย่อมนั่ง
หน	ฆ่า	แปลงเป็น ฆ	ฆติ	ย่อมฆ่า
		แปลงเป็น ฆาต	ฆาตติ	ย่อมฆ่า
		แปลงเป็น หั	ปฏิหขามิ	จักกัจจัต (สุสามิ>ขามิ)

การแปรรูปของธาตุในหมวด ๓ ธาตุ

ธาตุที่เปลี่ยนรูปโดยลบเฉพาะสระที่ติดมากับธาตุ

ท	ให้	สพเหลือ ท	เทติ	ย่อมให้ (ลง เอ ปัจจัย)
			ทสุสติ	จักให้
			อทํสุ	ได้ให้แล้ว
ฐา	ย็น	สพเหลือ ฐ	อฎฐาหติ	ย่อมลุก (ลง ห อาคม)
			ฐสุสติ	จักย็น
หุ	มี, เป็น	สพเหลือ ห	อหํสุ	ได้เป็นได้ (แปลง อํ เป็น เอสุ)

การแปลงรูปของธาตุในหมวด ๘ ธาตุ

ธาตุที่เปลี่ยนรูปโดยแปลงสระที่สุดธาตุเป็นสระอื่น

อิ	ไ	แปลง อิ เป็น เอิ	เอติ	ย่อมไ
			อเปหิ	จงออกไป (อป+อิ+อ+หิ)
อุ	เอน	แปลง อุ เป็น โอ	อนุโกติ	ย่อมเสวย
นี	นำไ	แปลง อี เป็น เอิ	เนติ	ยอมนำไ
ลี	นอน	แปลง อี เป็น เอิ	เสติ	ยอมนอน
หุ	เอน	แปลง อุ เป็น โอ	โหติ	ย่อมมี
ช	ชนะ	แปลง อิ เป็น เอิ	เชติ	ยอมนชนะ

การแปลงรูปของธาตุในหมวด ๘ ธาตุ

ธาตุที่เปลี่ยนรูปโดยแปลงสละที่สุดธาตุเป็นพยัญชนะ

ก	เกิน	แปลง กู เกิน ๖	กวดิ	ย่อมเกิน
ข	นำเ	แปลง อี เกิน ๒	นยติ	ย่อมนำเ
ฅ	นอน	แปลง อี เกิน ๒	สยติ	ย่อมนนอน
ฉ	ชนะ	แปลง อี เกิน ๒	ชยติ	ย่อมนชนะ
ช	เ	แปลงเกิน อย	อยติ	ย่อมนเ
			อชฅมยติ	ย่อมนสวด
ฌ	ปรากฏ	แปลง ๒ เกิน ๒	ชยติ	ย่อมนปรากฏ

เค	ข้าวร้อง	แปลง เอ เป็น อาย	คายติ	ย่อมปรากฏ
มิเล	เหี่ยว	แปลง เอ เป็น อาย	มิลายติ	ย่อมเหี่ยว
ทเร	อาย	แปลง เอ เป็น อาย	ทรายติ	ย่อมละอาย
หุ	มี, เป็น	แปลง อุ เป็น อุว	อหุวตุถ, อหุวมุห	ได้เป็นแล้ว
เว	ทอ	แปลง เอ เป็น อาย	วายติ	ย่อมทอ
ปเล	หนี	แปลง เอ เป็น อาย	ปลายติ	ย่อมหนีไป
มิเล	เหี่ยว	แปลง เอ เป็น อาย	มิลายติ	ย่อมเหี่ยว

การแปรรูปของธาตุในหมวด ๖ ธาตุ

ธาตุที่เปลี่ยนรูปโดยแปลงสละต้นธาตุ

รุธ	ร้องไห้	แปลง อุ เป็น โอ	โธชาติ	ย่อมร้องไห้
อิส	เสียดททา	แปลง อิ เป็น เอิ	เฮสติ	ย่อมเสียดททา
กฤษ	โกรธ	แปลง อุ เป็น โอ	อกุโธสติ	ย่อมด่า
วจ	กล่าว	แปลง อ เป็น โอ	อโวจ	ได้กล่าวแล้ว
ติม	เยี่ยง	แปลง อิ เป็น เอิ	เตมติ	ย่อมเยี่ยง
อิธ	สำเร็จ, ถึง	แปลง อิ เป็น เอิ	เฮทธิ	ย่อมถึง, ย่อมประสบ
มุธ	บ้านทิง	แปลง อุ เป็น โอ	ปโมทติ	ย่อมบ้านทิง
รุธ	ร้องไห้	แปลง อุ เป็น โอ	เช่น โธชาติ	ย่อมร้องไห้
รุจ	รุ่งเรือง	แปลง อุ เป็น โอ	วิโรจติ	ย่อมรุ่งเรือง

การแปรรูปของธาตุในหมวด ๗ ธาตุ

๗

ธาตุที่เปลี่ยนรูปโดยแปลงพยัญชนะต้นธาตุ

การแปลงรูปของธาตุในหมวด ๘ ธาตุ

๖๖๖๖๖๖

ธาตุที่เปลี่ยนรูปโดยแปลงพยัญชนะที่สุดธาตุ

อิสุ	ปรารธนา	แปลง ส เป็น จุฉ	อิจุฉติ	ย่อมปรารธนา
			สมปฏิจุฉิ	รับพร้อมแล้ว
กุส	ดำ	แปลง ส เป็น จุฉ	อกโกจุฉิ	ดำแล้ว
คม	ไผ่	แปลง ม เป็น จุฉ	คจุฉติ	ย่อมไผ่
		แปลง ม เป็น ญฉ	อกญฉิ	ได้ไผ่แล้ว
ยมุ	แว่น	แปลง มุ เป็น จุฉ	นิยจุฉติ	ย่อมงดแว่น
ยต	อุดหนุน	แปลง ต เป็น ท	นิยยาเทสิ	ย่อมมอบถวาย
อิสุ	ปรารธนา	แปลง ส เป็น จุฉ	อิจุฉติ	ย่อมปรารธนา

การแปรรูปของธาตุในหมวด กุ ธาตุ

ธาตุที่เปลี่ยนรูปโดยลบต้นธาตุ

อส	มี,เป็น	สข อ เหลือ ส	สนฺติ	ย้อมมี, ย้อมเป็น
			ลียา	พียงมี, พียงเป็น
			ลยฺ	พียงมี, พียงเป็น

การแปรรูปของธาตุในหมวด กุ ธาตุ

ธาตุที่เปลี่ยนรูปโดยลบต้นธาตุ

อส	มี, เป็น	สว ส เหลือ อ	อตุธิ	มีอยู่
			อมุหิ	ย่อมมี, ย่อมเป็น
			อมุห	ย่อมมี, ย่อมเป็น
			อตฤ	จงมี, จงเป็น
			อสฺส	พึงมี, พึงเป็น
			อสฺสํ	พึงมี, พึงเป็น
			อสฺมิ	ย่อมเป็น
			อสฺม	ย่อมเป็น

การแปลงรูปของธาตุในหมวด ฎ ธาตุ

๑๑

ธาตุที่มีสระที่สุดธาตุเป็น อิ ให้ลงนิคคหิตอาคม
เมื่อลงนิคคหิตแล้วให้แปลงนิคคหิตเป็นพยัญชนะที่สุดวรรคของ
พยัญชนะที่สุดธาตุ (ฃ, ค, ฅ, ม,) และลบสระ อิ ที่พยัญชนะที่สุด
ธาตุทิ้งก่อนลงปัจจัยและวิภัตติเสมอ

ผทึ	ดึ้นรึ้น	ลณนคคหิต เป็น ผมืทึ (ผนุทึ)	ผนุทตึ	ยอ้มดึ้นรณ
กตึ	ผ่า, กรอ	ลณนคคหิต เป็น กมืทึ (กนุทึ)	กนุทตึ	ยอ้มผ่า, ยอ้มกรอ
กทึ	คร่าครวณ	ลณนคคหิต เป็น กมืทึ (กนุทึ)	กนุทตึ	ยอ้มคร่าครวณ
มุทึ	โณน	ลณนคคหิต เป็น มมุทึ (มณุทึ)	มณุทตึ	ยอ้มโณน
หิตึ	ไ	ลณนคคหิต เป็น หิมืทึ (หิณุทึ)	อาหิณุทตึ	ยอ้มเทึยวไ
รทึ	ด่า	ลณนคคหิต เป็น รมืทึ (รณุทึ)	รณุทตึ	ยอ้มด่า
มทึ	ประดบั	ลณนคคหิต เป็น มมุทึ (มณุทึ)	ปรณุณุทตึ	ยอ้มประดบั
ผทึ	ดึ้นรึ้น	ลณนคคหิต เป็น ผมืทึ (ผนุทึ)	ผนุทตึ	ยอ้มดึ้นรณ

ตุ่	จิก	ลนคคหิต เป็น ตู่ (ตุ่)	ตุ่	ย่จิก
ถ	ค้ำ	ลนคคหิต เป็น ถ (ถ)	อุถ	ย่มอุถ
ข	ถอน	ลนคคหิต เป็น ข (ข)	วิข	ย่มถอน
ช	น้, คู้, บิด	ลนคคหิต เป็น ช (ช)	วิช	ย่มบิด
ส	ห้, ห้อย, ย้อย	ลนคคหิต เป็น ส (ส)	สม	ย่มห้อย
จ	จูป, จุมพิต	ลนคคหิต เป็น จ (จ)	จุม	ย่มจูป
ป	ประดับ	ลนคคหิต เป็น ป (ป)	ปน	ย่มประดับ
ก	สั้น, หน้ไท	ลนคคหิต เป็น ก (ก)	กม	ย่มหน้ไท

การแปลงรูปของธาตุในหมวด ๓ ธาตุ

๑๒

ธาตุที่คงรูปเดิมเสมอแต่อาจเปลี่ยนรูปได้
หากมีกฎอนุญาตให้ทำได้

กฏฺฏ	ตั้ง	กฏฺฏมติ	ย่อมคร่า, ย่อมตั้ง, ย่อมคาบ
กม	เดิน	อกฺกมติ	ย่อมเหยียบ
		ปกฺกมติ	ย่อมหลีกเลี่ยง
กส	ไถ	กสติ	ย่อมไถ
กิริ	เกลี่ย	วิกิริติ, โวกิริติ	ย่อมเกลี่ย, ย่อมไปรยลง
กิลม	ลำบาก	กิลมติ	ย่อมลำบาก
กีฬ	เล่น	กีฬติ	ย่อมเล่น
กุชฺช	คว่ำ, ครอบ	กุชฺชติ	ย่อมคว่ำ

ชน	ชุด	ชนติ	ย่อมชุด
ชนุท	วิ่ง, เล่น	ปกุชนุทติ	ย่อมเล่นไป
ชาท	กิน, เคี้ยว	ชาทติ	ย่อมเคี้ยวกิน
ชิป	ขว้าง	ชิปติ	ย่อมขว้าง, ปา, ชัด, ฟุ้ง
คม	ไป, ถึง	คมิสุสติ	จักไป
ครห	ตำหนิ, ตีเตียน	ครหติ	ย่อมตำหนิ
คาหุ	ถึง, หยั่ง	โอคาหติ	ย่อมหยั่งลง, ย่อมโผลง, ย่อมจมลง
คิร	กลิ้ง	นิกิรติ	ย่อมกลิ้ง

คิล	กลืน	คิลติ	ย้อมกลืน
ฌ	พยายาม, ติดกัน	ฌตติ	ย้อมพยายาม, ย้อมสืบต่อ
ฌร	ไหล	ปคฺฌรติ	ย้อมไหลออก
จช	สระ	จชติ	ย้อมบริจาค
จร	เที่ยว, ประพฤติ	จรติ, วิจรติ	ย้อมประพฤติ, ย้อมเที่ยวไป
จล	เคลื่อน, ห้วนไหว	จลติ	ย้อมห้วนไหว
จิกฺข	กล่าว, พุด	อาจิกฺขติ	ย้อมบอก
		อพฺภาจิกฺขติ	ย้อมกล่าวต่อ

ชคฺค	ปรนนิบัติ	ปฏฺิชคฺคตฺติ	ยํอมปรนนิบัติ, ยํอมประคํบประคอง
ชล	รํุงเรื่อง, ลุกโพลง	ชลตฺติ	ยํอมรํุงเรื่อง
ชาคร	ตํึน	ชาครตฺติ	ยํอมตํึน (อํอยูํในหมวด ตน ดํวย)
ชํิว	เป็นอํอยูํ, ดํารงชํิว	ชํิวตฺติ	ยํอมเป็นอํอยูํ
ตป	รํ้อน, เตื่อครํ้อน	อนุตปตฺติ	ยํอมเตื่อครํ้อน (ในภายหลํง)
ตฺร	ชํ้าม	ตฺรตฺติ	ยํอมชํ้าม
ตส	สํะดํุง	ตสตฺติ, สนุตสตฺติ	ยํอมสํะดํุง
ถร	แผ่, ปุ	เช่น ปตฺถรตฺติ	ยํอมปุ, ลาด

ทห	ไทม์	ทหติ	ย๋อมไทม์
ทุห	รีด	ทุหติ	ย๋อมรีด (น้ำนมแม่วัว)อ. โคปาโล เชนุ่ ทุหติ.
ทธ	ดำรง, ทรงไว้, จำ	ทธติ	ย๋อมดำรงอยู่, ทรงไว้, ย๋อมกััน, ย๋อมทรงจำ
ธาว	วิ่ง	ธาวติ	ย๋อมวิ่งไป
โธว	ชัก, ล้าง	โธวติ	ย๋อมชัก
นท	บ้านลือ, คำราม	นทติ	ย๋อมคำราม
นมุ	นุ่ม, ไหว้	นมติ	ย๋อมไหว้, ย๋อมนุ่ม
นนุท	บ้านทิง	นนุทติ	ย๋อมบ้านทิง

นินฺหา	นินหา, ตำนิน	นินฺหาติ	ย่อมนินหา, ย่อมติเตียน
นุหา	บรรเทา	นุหาติ	ย่อมบรรเทา
ปรจ	หุง, ต้ม	ปรจติ	ย่อมหุง
ปุจฺฉ	ถาม	ปุจฺฉติ	ย่อมถาม
ปุณฺณ	เข็ด	ปุณฺณติ	ย่อมเข็ด
ปุปฺผ	บาน	ปุปฺผติ	ย่อมบาน
ผร	แผ่ไป	ผรติ	ย่อมแผ่ไป อ. ภาควา โอร่าส ผรติ.
ผุร	กระพริบ	ผุรติ	ย่อมกระพริบ

ผุส	กระทบ	ผุสตี	ย้อมถูกต้อง, สัมผัส, กระทบ
พนุช	ผูก, มัด	พนุชตี	ย้อมผูก
พุกุก	เห่า	พุกุกตี	ย้อมเห่า
ภช	คบ	ภชตี	ย้อมคบ
		วิภชตี	ย้อมจำแนก
ภกข	กิน	ภิกขามิ	ย้อมกิน
ภณช	หัก	ภณชตี	ย้อมหักกราน
ภณ	กล่าว	ภณตี	ย้อมกล่าว

ภม	หมუნ, กิ่ง	ภมติ	ย่อหมუნ, ย่อมกิ่ง
		วิพภมติ	ย่อหมუნไปปิด (ลาสิกขา)
ภร	เลี้ยง	ภรติ	ย่อมเลี้ยง
ภสฺส	ตก, เคลื่อน	ภสฺสติ	ย่อมตก, ย่อมเคลื่อน, โฉบลง
ภาส	กล่าว	ภาสติ	ย่อมกล่าว
ภุสฺส	เห่า	ภุสฺสติ	ย่อมเห่า
มชฺช	กวาด	สมฺมชฺชติ	ย่อมกวาด
มุชฺช	ดำ, จมลง	นิมุชฺชติ	ย่อมดำลง

มทฺท	เหี้ยม	มทฺทติ	ย่อมเหี้ยม, ย่อมย่ำยี
มร	ตาย	มรติ	ย่อมตาย
มส	จับ	อามสติ	ย่อมจับ, ย่อมลู่บ
มุส	ลัก	มุสติ	ย่อมขโมย
ยช	บุช	ยชติ	ย่อมบุช
ยจ	ขอ	ยจติ	ย่อมขอ
รช	ย่อม	รชติ	ย่อมย่อม
รม	ยินดี	รมติ, วิรมติ, อารมติ	ย่อมยินดี, ยอดงด, ย่อมเว้น

รฺช	ทึ่ม, แทง	รฺชติ	ย๋อม่ทึ่มแทง
รฺห	งอก	รฺหติ	ย๋อม่งอก
สป	เรียก	ฮาลปติ	ย๋อม่ทักทาย, ย๋อม่เรียก
ลภ	ไต้	ลภติ	ย๋อม่ไต้
ลข	เขียน	ลขติ	ย๋อม่เขียน
วจ	กล่าว, พุด	วจติ	ย๋อม่กล่าว
วช	ถึง	วชติ	ย๋อม่ถึง
ฆฺฎ	หมุ่น, วน, คว	ฆฺฎติ	ย๋อม่คว

จ.ตม	เจริญ	จ.ตมดี	ย่อมนเจริญ, ย่อมแก่
จ.ตต	เป็นไป, ดำเนินไป	จ.ตตดี	ย่อมนเป็นไป
จ.ท	กล่าว	จ.ทดี	ย่อมนกล่าว
จ.น.ท	ไหว	จ.น.ทดี	ย่อมนไหว
จ.ป	หว่าน	จ.ปดี	ย่อมนหว่าน
จ.ร	ปิด	จ.รดี	ย่อมนปิด, ย่อมสำรวม
จ.ส	อยู่	จ.สดี	ย่อมนอยู่
จ.ส.ส	รด, ราบ, ตก	จ.ส.สดี	ย่อมนตก (ฝนตก)

วายน	พยายาม	วายนติ	ย่อยมพยายาม
วห	นำไย	วหติ	ย่อยมนำไย
วิท	รู้, ทราบ	วิทติ	ย่อยมรู้
วิส	เข้าไย	ปวิสติ	ย่อยมแหวง, เข้าไย
สรว	น้ก, ระล้ก	สรวติ	ย่อยมระล้กถ้ง
ส่าส	สอน	อนุส่าสติ	ย่อยมตามสอน
ล้กข	เร้ยน	ล้กขติ	ย่อยมค้กษา
ล้ส	หว่าง	ฮาล้สติ, ปจจุาล้สติ	ย่อยมหว่าง, ยอยมสรวรล้ริญ

สูกฺข	แห่ง	สูกฺขติ	ย่อมแห่ง
สฺป	หลับ	สฺปติ	ย่อมหลับ
เสว	คบ	เสวติ	ย่อมคบ
หน	ฆ่า	หนติ	ย่อมฆ่า
ทร	นำไป	ทรติ	ย่อมนำไป
		วิทรติ	ย่อมอยู่
หฺส	หัวเราะ	หฺสติ	ย่อมหัวเราะ
อญฺช	หยอด	อญฺชติ	ย่อมหยอด (ยา, น้ำมัน)

แบบฝึกหัดประกอบกิริยา ในหมวด ภู ฐาตุ

แจก ฐา (ยื่น) ด้วยวัตตมานาวิภัตติ

บุรุษ	ปรัสสบท		อัตตโนบท		โยคะ
	เอก.	พหู.	เอก.	พหู.	
ปฺลุมบุรุษ					นามโยคะ
มฺชฌิมบุรุษ					ตุมหโยคะ
อุตตมบุรุษ					อัมหโยคะ

แจก ทา (ให้) ด้วยวัตตมานาวิภัติ

บุรุษ	ปรัสสบท		อัตตโนบท		โยคะ
	เอก.	พหู.	เอก.	พหู.	
ปจฺจบุรุษ					นามโยคะ
มัชฌิมบุรุษ					ตุมหโยคะ
อุตตมบุรุษ					อัมหโยคะ

แจก ธา (ทรงไว้, จำ, กั้น) ด้วยวัตตมานาวิภัติ

บุรุษ	ปรัสนบท		อตัตโนบท		โยคะ
	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	
ปจฺฉมบุรุษ					นามโยคะ
มัชฌิมบุรุษ					ตุมหโยคะ
อุตตมบุรุษ					อัมหโยคะ

แจก ปา (เต็ม) ด้วยวัตตมานาวิภัติ

บุรุษ	ปรัสสบท		อัตตโนบท		โยคะ
	เอก.	พหู.	เอก.	พหู.	
ปรัหมบุรุษ					นามโยคะ
มัจฉิมบุรุษ					ตุมหโยคะ
อุตตมบุรุษ					อัมหโยคะ

แจก คม (ไป) ด้วยวัตตมานาวิภัติ

บุรุษ	ปรึสสบท		อัติตโนมบท		โยคะ
	เอก.	พหู.	เอก.	พหู.	
ปฺลุมบุรุษ					นามโยคะ
มัตติมบุรุษ					ตุมหโยคะ
อุตตมบุรุษ					อัมหโยคะ

แจก ทิส (เห็น) ด้วยวัตตมานาวิภัตติ

บุรุษ	ปรัสสบท		อัตตโนบท		โยคะ
	เอก.	พหู.	เอก.	พหู.	
ปจฺจบุรุษ					นามโยคะ
มัชฌิมบุรุษ					ตุมหโยคะ
อุตตมบุรุษ					อัมหโยคะ

แจก มิเล (เหี่ยว) ด้วยวัตตมานาวิภัตติ

บุรุษ	ปรัศสบท		อัตตโนบท		โยคะ
	เอก.	พหู.	เอก.	พหู.	
ปฺลุมบุรุษ					นามโยคะ
มัจฉิมบุรุษ					ตุมหโยคะ
อุตตมบุรุษ					อัมหโยคะ